

СЕКЦІЯ 6. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-641-9-37>

ЛОГІКА БЕЗ МОРАЛІ? ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ПІДПОРЯДКУВАННЯ ШТУЧНОМУ ІНТЕЛЕКТУ

Налівайко Андрій Олександрович

*доктор філософії (Ph.D.),
викладач кафедри філософії*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

З огляду на сучасні реалії, освіта в Україні переживає не найкращі часи. Причина цього полягає не лише у військових діях, а й у глибинних змінах світової парадигми наукового знання. Незважаючи на те, що в освітніх програмах досі присутні філософія та логіка як основи критичного мислення, етика практично зникла як зі шкільної, так і з академічної освіти. Однак саме етика, як система цінностей, формує особистість людини, допомагає їй осмислити поняття свободи, добра і зла, вчить жити не тільки заради власних інтересів, а й заради суспільного блага. Мораль необхідна в усіх сферах суспільства – від політики та права до науки, освіти та повсякденного життя. І від того, наскільки сучасне покоління буде здатне сприймати моральні цінності, а не лише сухий раціоналізм, загорнутий в етикетку прагматизму, багато в чому залежить майбутнє нашої України.

Сьогодні суспільство зіштовхується з ще однією важливою, морально-етичною проблемою, яку ще належить вирішити, а саме з підпорядкуванням людини штучному інтелекту.

Нещодавно, у 2023 році, в журналі «Elsevier», було опубліковано дослідження під назвою «Obedience to robot. Humanoid robot as an experimenter in Milgram paradigm», в якому група вчених: Tomasz Grzyb, Konrad Maj та Dariusz Dolinski – провели експеримент, який повторював досліди Стенлі Мілгрема (1933–1994), одного з найбільш (сумно) відомих у психології як в академічних колах, так і за їх межами [3]. Його популярність зумовлена кількома факторами, такими як використовуваний ним метод та пов'язані з ним етичні проблеми. Класичні дослідження Мілгрема, як відомо, показали загальнопоширену

готовність підкорятися авторитету, аж до заподіяння непоправної шкоди іншій людині, з якою він познайомився лише кілька хвилин тому. Не вдаючись у подробиці та деякі критичні зауваження щодо проведення самого експерименту, спробуємо визначити основну суть та викласти головні висновки.

У ході досліджу добровольцям повідомляли, що вони беруть участь у науковому дослідженні пам'яті та навчання. Їхнім завданням було «карати» електричними розрядами іншого учасника за неправильні відповіді під час тесту на запам'ятовування. З кожною помилкою сила струму нібито зростала, від слабких до надзвичайно небезпечних значень. Насправді жодного струму не було: роль «учнів» виконували актори, які навмисно помилялися та реалістично імітували біль, страх і страждання. Вони кричали, благали припинити експеримент, стукали у стіну, а згодом узагалі переставали відповідати. Попри це керівник експерименту (несправжній професор) спокійно наполягав, щоб учасники продовжували виконувати вказівки, підкреслюючи необхідність завершення дослідження.

Результати виявилися шокуючими: значна частина людей продовжувала виконувати накази навіть тоді, коли була переконана, що завдає іншій людині сильного болю. Близько 65% учасників дійшли до максимальної позначки – 450 вольт. Подальші повторення експерименту в різних країнах дали подібні результати.

Цей експеримент став одним із найвідоміших доказів того, наскільки сильно авторитет може впливати на поведінку людини, навіть всупереч її власним моральним переконанням [4].

Незважаючи на похибки, та подальшу критику, підкреслимо, результати які продемонстрували, що людина часто схильна підкорятися авторитету навіть тоді, коли її дії суперечать моральним принципам або завдають шкоди іншому. Особливо небезпечним це стає тоді, додамо трохи жахливого сьогодення, коли накази підтримуються владою, політичною системою чи сильним духовним впливом.

Між іншим, класичний експеримент С. Мілгрема, вперше описаний ним у 1963 році, з часу свого проведення неодноразово відтворювався в різних країнах і різних модифікаціях. У 2017 році експеримент повторили польські психологи, в 2018 році він був повторений в Україні. Як і при попередніх його відтвореннях виявилось, що є дуже високий відсоток досліджуваних, які готові, виконуючи вказівки присутнього поруч «авторитета», всупереч своїй совісті, часто абсолютно щиро страждаючи, проте, заподіяти біль і страждання іншій людині [1].

Неможливо не помітити що, сьогодні, даний експеримент особливо вражає своєю актуальністю, дивлячись як населення країни агресора спокійно виконує вбивчі та антигуманні накази свого лідера-диктатора

і зразу ж постає просте питання: чому люди поведуться саме так? Одне з пояснень полягає в тому, що людина нерідко намагається зняти із себе особисту відповідальність, перекладаючи її на того, хто має авторитет або владу. У такій ситуації власне сумління ніби відступає перед наказом чи вимогою «згори».

У новій версії експерименту команди, окрім людини, відавав гуманоїд (штучний інтелект) [2]. Для порівняння результатів вчені використовували контрольну групу, в якій авторитетом була і людина (*професор*). Під час набору учасників виключалися люди, які могли знати принципи експерименту Мілгрема. Респонденти не знали, що вся процедура була інсценована, а передбачуваний «студент» був актором. У підсумку до дослідження були включені результати 40 осіб (20 в експериментальній групі з роботом і 20 у контрольній групі з професором). В обох групах (як у групі людей, так і в групі гуманоїда) вчені зафіксували дуже високий рівень слухняності. Дев'яносто відсотків учасників виконали всі інструкції, тобто натиснули десять кнопок поспіль на генераторі електричних імпульсів. Учасники відмовилися на пізніх етапах дослідження (у контрольній групі людей – на кнопки 7 і 9, а в експериментальній групі – двічі на кнопку 8). Двоє людей з кожної групи вибули з експерименту, тобто відмовилися слухатися команди робота. Треба відмітити, що гуманоїд (штучний інтелект), використовував ті самі вербальні фрази що і псевдопрофесор на кшталт: «ви маєте продовжувати експеримент» чи «експеримент потребує роботи»...

Досліди Мілгрема та сучасні психологічні експерименти за участю штучного інтелекту продемонстрували, що люди виконують команди робота, навіть коли ці команди не мають сенсу. Наскільки нам відомо, це перше дослідження, яке демонструє готовність людей заподіяти шкоду іншій людині, коли робот їм це наказує. Більше того, експеримент також показав, що якщо робот підвищує вимоги, наказуючи людині заподіювати все більше і більше болю іншій людині, люди також готові це зробити.

В якості висновку підкреслимо наступне: люди демонструють високий рівень підпорядкування авторитету, а штучний інтелект є таким самим авторитетом, як і псевдопрофесор у експерименті Мілгрема. Люди підкоряються деструктивним командам робота, готові проявляти жорстокість, якщо цього вимагає штучний інтелект. Це відкриває перед суспільством ще одну проблему – логіки та критичного мислення недостатньо для досягнення особистого та суспільного блага. Морально-етичне виховання є надважливою характеристикою в формуванні свідомої особистості.

Література:

1. Павленко В.Н. Експеримент підпорядкування авторитету з погляду історичної психології. Історія в нас і ми в історії: Психологія історичної пам'яті. Київ, 2020. С. 55–60.
2. Grzyb T., Maj K., Doliński D. Obedience to robot. Humanoid robot as an experimenter in Milgram paradigm. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*. 2023.
3. Milgram S. Behavioral Study of Obedience. *Journal of Abnormal and Social. Psychology*. 1963. Vol. 67 (4). P. 371–378.
4. Експеримент Міліграму. astra-dia.com.ua URL: https://astra-dia.com.ua/eksperiment-miligramu/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 13.05.2026).